

VIJFTIG JAAR BEVORDERING VAN VOLKSKRACHT

DOOR MR. G. CHR. KOK

OP 7 november 1973 is het vijftig jaar geleden dat de Stichting Bevordering van Volkskracht werd opgericht. In grote kring is deze instelling niet bekend, de stichting beoefent immers geen eigen activiteiten, en treedt ook niet naar buiten op. In beperktere Rotterdamse kringen is 'Volkskracht' echter een begrip geworden als verschaffer van belangrijke financiële bijdragen voor allerhande Rotterdamse projecten, waarvan vele zonder hulp van 'Volkskracht' nimmer gerealiseerd zouden zijn. Nu deze typisch Rotterdamse instelling vijftig jaar bestaat, is dat een goede aanleiding iets over het ontstaan neer te schrijven.

De man achter 'Volkskracht' is in feite *Willem Simon Burger*, representant van een bekend Rotterdams geslacht uit de vorige eeuw, beschreven in Nederland's Patriciaat van 1933/1934, waarvan de naam nog voortleeft te Rotterdam in de cargadoorsfirma D. Burger en Zoon. W. S. Burger werd geboren in Rotterdam op 25 juli 1853 als zoon van Adrianus Joachimus Franciscus Burger (1823-1892) en Catharina Gogel (1826-1902). Zijn vader dreef het cargadoorskantoor Boutmy en Co, dat ook een vestiging in Antwerpen bezat. In het kader van verdeling van de taken tussen W. S. Burger en zijn broers werd hem de leiding van het Antwerpse kantoor opgedragen. Als een goed zakenman wist hij het vermogen, dat hij van zijn ouders geërfd had, nog aanzienlijk uit te breiden, terwijl hij ook nog de vermogens van zijn beide broers erfde, die ongehuwd vóór hem kwamen te overlijden. W. S. Burger was, in tegenstelling tot zijn broers, zelf wel gehuwd en wel met *Hermina Helena van Gijen* (1864-1931), doch uit dit huwelijk werden geen kinderen geboren. Hoewel Burger Rotterdam als woonplaats reeds vele jaren voor Antwerpen verwisseld had, was het zijn bedoeling dat zijn geboortestad na zijn overlijden van zijn vermogen zou profiteren. In dit opzicht drukte hij de sporen van zijn in 1916 overleden neef G. W. Burger, vele jaren lid van de Rotterdamse Gemeenteraad en Consul-generaal van Noorwegen, die de Gemeente Rotterdam tot zijn enig erfgenaam benoemde, en daardoor de

nieuwbouw van het Museum Boymans in de jaren voor de tweede wereldoorlog mogelijk maakte.

W. S. Burger heeft over de effectuering van zijn voornemen overlegd met zijn neef, de Rotterdamse notaris H. J. Lambert, en daarbij werd kennelijk de gedachte aan de oprichting van de Stichting Bevordering van Volkskracht geboren. Hoewel de stichting pas na het overlijden van Burger in het bezit van zijn vermogen zou komen, leek het beter de oprichting van de stichting tijdens zijn leven te doen plaatsvinden. Burger zelf bleef hierbij bescheiden op de achtergrond, de oprichting vond plaats door notaris H. J. Lambert, bij akte verleden op 7 november 1923 voor notaris G. Vlug te Rotterdam, waarbij notaris Lambert f 5.000,— uit eigen vermogen afzonderde, daarbij verklarend dat het hem bekend was dat in de toekomst nog belangrijke bedragen door een derde aan de stichting geschonken zouden worden. Als eerste bestuurder van de stichting werd aangewezen de compagnon van notaris Lambert, notaris mr. H. M. A. Schadee, voorzitter van de toenmalige Armenraad te Rotterdam, een sterk sociaal voelend man uit die dagen, die de akte van oprichting medetekende ten bewijze dat hij de benoeming aannam.

De bij de oprichting van 'Volkskracht' vastgestelde statuten, waarbij Burger geadviseerd zal zijn door de notarissen Lambert en Schadee, munten uit door bondigheid en praktische zin. Als doel van de stichting wordt vermeld 'de bevordering van de geestelijke en lichamelijke welstand van de mingegoede bevolking van Rotterdam', wat gevolgd wordt door de zinsnede 'de stichting betracht strikte onzijdigheid op godsdienstig en staatkundig gebied'. Voorlopig werd volstaan met de benoeming van mr. H. M. A. Schadee tot enig bestuurder van de stichting, doch zodra de inkomsten van de stichting f 30.000,— per jaar of meer zouden bedragen, diende aan de Burgemeester van Rotterdam het erevoorzitterschap van de stichting te worden aangeboden en het bestuur te worden uitgebreid tot zeven leden: één op het gebied van gezondheidszorg; één op het gebied van volksontwikkeling; één op het gebied van kinderczorg; één bouwkundige en drie deskundigen op het gebied van financieel beheer. Deze bepaling, waaraan ook bij de vervulling van latere vacatures strikt de hand is gehouden, heeft gemaakt dat het bestuur van 'Volkskracht' altijd deskundigen op verschillende gebieden heeft gehad. De statuten schrijven verder voor dat be-

stuursleden bij het bereiken van de 65-jarige leeftijd dienen af te treden, waardoor bereikt wordt dat het bestuur te allen tijde uit personen bestaat, die in het Rotterdamse leven staan. De statuten geven nog enige verdere technische bepalingen, doch in feite wordt het bestuur verder alle vrijheid gegeven om dat beleid te voeren, dat het zelf als het meest wenselijke beschouwt.

In een persoonlijke brief heeft W. S. Burger zijn bedoelingen met betrekking tot de stichting nog nader toegelicht. Als in de lijn van de stichting noemt hij 'steun aan instellingen op het gebied van bevordering der volksontwikkeling; verbetering en aanvulling van school- en vakonderwijs; bestrijding van ziekten; verbetering van woningtoestanden; aanleg en instandhouding van sport- en speel-terreinen; zwem- en badinrichtingen; werkverschaffing aan werkwilligen; verpleging van halve wezen en kinderen, wier verzorgers tijdelijk buiten staat zijn zelf die zorg behoorlijk waar te nemen, enz.'. Hij zegt hier echter bij dat hij dit alleen bij wijze van voorbeeld noemt, en niet met de strekking de stichting hiertoe te beperken. Zuiver bedélende armenzorg wenst hij echter uitgesloten te zien. Verder onderstreept hij nog eens dat het zijn bedoeling is de bestuurders van de stichting zoveel mogelijk vrij te laten.

Was 'Volkskracht' hiermee opgericht, kennelijk bleef Burger zich ook hierna bezighouden met de toekomstige werkwijze van de stichting. Aangezien hij zijn vermogen voor een niet onbelangrijk deel belegd had in hypotheeken, welke na zijn overlijden in eigendom zouden overgaan aan de stichting, was hij bang dat de hypothecaire debiteuren wellicht in deze overgang van hun schulden op een sociaal fonds aanleiding zouden zien moeilijkheden te gaan maken over de betaling van renten en aflossingen. Om deze reden werd bij akte verleden op 9 juni 1927 voor notaris mr. G. H. Lambert – zoon van notaris H. J. Lambert, die in 1925 de praktijk had neergelegd – door notaris Schadee een tweede stichting opgericht, de Stichting Administratiefonds Rotterdam. Aan deze nieuwe stichting met een meer neutrale naam, besloot Burger zijn vermogen te vermaken. In de statuten van het Administratiefonds werd opgenomen dat alle revenuen van deze stichting aangewend dienden te worden ten behoeve van de Stichting Bevordering van Volkskracht. Bij het 'Administratiefonds' werd een oprichtersbewijs gecreëerd, recht gevende op de benoeming van de bestuur-

ders van de stichting, dat in handen kwam van Burger, doch na zijn overlijden zou overgaan aan 'Volkskracht', waardoor het bestuur van deze stichting in feite de zeggenschap verkreeg over het 'Administratiefonds'.

In de eerste jaren na 1923, toen de stichting nog maar over een bescheiden vermogen beschikte, leidde 'Volkskracht' een verborgen bestaan. Slechts enkele giften werden uitgekeerd, wat dan nog in anonimiteit plaatsvond. Pas na het overlijden van W. S. Burger, op 9 januari 1933 te Antwerpen, begon 'Volkskracht' haar activiteiten. De adviseurs van Burger zouden hieraan echter niet meer meewerken. Notaris mr. H. M. A. Schadee was in 1927 komen te overlijden, en had als opvolgend enig bestuurder aangewezen de toen nog jeugdige bankier mr. dr. K. P. van der Mandele, en notaris H. J. Lambert had zich – zoals hiervoor reeds vermeld – in 1925 uit de praktijk teruggetrokken, en was opgevolgd door zijn zoon mr. G. H. Lambert, die vele jaren als eerste secretaris van 'Volkskracht' zou optreden. Blijkens de in perkament ingebonden notulenboeken vond op 28 juni 1933 ten stadhuijze van Rotterdam de eerste bestuursvergadering plaats. Volgens deze notulen verleende burgemeester mr. P. Droogleever Fortuyn het woord aan de heer Van der Mandele, die voorlezing deed van de verschillende stukken en de bedoelingen van Burger nader toelichtte. Vervolgens werd tot installatie van de verdere bestuurders overgegaan: de secretaresse van de toenmalige Voogdijraad, mejuffrouw mr. J. O. Knottnerus; de advocaat mr. J. Coert sr.; notaris mr. G. H. Lambert; de directeur van Robeco L. W. E. Rauwenhoff; de medicus dr. J. Siegenbeek van Heukelom en de architect L. C. van der Vlugt. Burger had de wens te kennen gegeven dat binnen een half jaar na zijn overlijden door 'Volkskracht' voor de eerste maal een groot aantal voor die tijd zeer belangrijke schenkingen aan tal van Rotterdamse instanties zou plaatshebben, wat uitkwam op een totaal van ca. f 2.500.000,—. Het zal duidelijk zijn dat men in Rotterdam hierdoor de weg naar de nieuwe stichting terstond gevonden had, en dat reeds op de tweede vergadering diverse nieuwe aanvragen ter tafel lagen!

De eerste effectieve jaren van 'Volkskracht' tot de tweede Wereldoorlog waren jaren, waarin een groot deel van de Rotterdamse bevolking gebukt ging onder crisis en werkloosheid, terwijl de overheid uiterste matiging betrachtte. Het is verheugend dat het

toenmalige bestuur van 'Volkskracht', de bedoelingen van Burger indachtig, niet gearzeld heeft op allerhande gebieden daadkrachtige hulp te bieden, ook al leidde dit ertoe dat het kapitaal in die jaren aangetast moest worden. Tal van juist in die tijd van nood uiterst belangrijke organisaties zouden anders door het wegvallen of verminderen van overheidssubsidie om financiële redenen ten onder zijn gegaan, terwijl verschillende projecten – waarvoor de plannen gereed lagen – waarschijnlijk zonder hulp van 'Volkskracht' geen doorgang zouden hebben gevonden. Gezien de discrete wijze waarop 'Volkskracht' bijsprong, past het niet hiervan veel voorbeelden te noemen, doch enkele bouwwerken, waarbij de bijdragen van 'Volkskracht' publiekelijk bekend werden – mogen hier toch vermeld worden: het gebouw van de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen aan de G. J. de Jonghweg; het Sophia Kinderziekenhuis aan de Gordelweg; het Havenziekenhuis aan het Haringvliet; het laatste woningcomplex in Vreewijk; het stadion Feyenoord; het zwembad aan de Van Maanenstraat; het Nationaal Instituut voor Scheepvaart en Scheepsbouw aan het Burg. s'Jacobplein; het Gymnasium Erasmusianum aan de Wytemaweg; het gebouw van de Gemeentelijke Geneeskundige- en Gezondheidsdienst aan de Baan; de Jeugdherberg aan het Haringvliet; de manege in het Kralingse Bos; het Algemeen Fysisch Therapeutisch Instituut nabij het Diaconessenhuis; de verbouwing van het oude Museum Boymans op de Korte Hoogstraat tot Historisch Museum; een nieuw gebouw voor de Inrichting voor Doofstommenonderwijs (de huidige Ammanstichting); een nieuwe kliniek voor de Psychiatrische Inrichting Maasoord; de uitbreiding van het gebouw van de Volksuniversiteit; en het Sportfondsenbad in Rotterdam-Zuid.

In 1936 werd het gehele aandelenkapitaal overgenomen van de N.V. Maatschappij voor Volkshuisvesting 'Vreewijk', de eigenaresse van deze stadswijk, waarvan de afbouw vervolgens door 'Volkskracht' krachtig werd gestimuleerd. Voorts werden in Oostvoorne en Rockanje in 1938 uitgebreide duinterreinen aangekocht, toen deze ten verkoop werden aangeboden, zulks teneinde deze als natuurschoon en geschikt voor recreatie te behouden (in 1957 werden deze terreinen overeenkomstig de oorspronkelijke bedoeling overgedragen aan de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap).

Toen in de crisisjaren de Bergse Plassen in openbare veiling dreigden te komen, verklaarde 'Volkskracht' zich bereid deze aan te kopen, doch uiteindelijk kwam de Gemeente in deze tussenbeide, zodat op dit punt niet behoefde te worden ingesprongen.

Uiteraard veel talrijker dan de hiervoor vermelde bouw- en aankoopprojecten waren echter de vele en in een aantal gevallen jaarlijks terugkerende, aanvragen van allerhande Rotterdamse verenigingen en instanties, die worstelden met stijgende uitgaven en dalende inkomsten.

De eerste vergadering na het uitbreken van de oorlog en de verwoesting van de binnenstad van Rotterdam vond plaats op 20 juni 1940. Het kan niet anders, of de toenmalige bestuursleden moeten met een zekere zorg de toekomst tegemoet hebben gezien. Niet alleen werd het vermogen na het interen van de afgelopen jaren opnieuw bedreigd, doordat tal van hypotheek door de verwoesting van de onderpanden in Rotterdam hun dekking verloren hadden, maar Rotterdam zelf werd bedreigd. Immers niet alleen was de binnenstad puin geworden, maar ook tal van organisaties en bureaus, welke hierin gevestigd waren, hadden hun onderkomen verloren. Het pleit voor de toen aanwezige bestuurders (en hoe kon het eigenlijk ook anders met Van der Mandele als voorzitter en Oud als ere-voorzitter!) dat men terstond tot actie overging, en financiële hulp toezegde voor verschillende herbouwprojecten, welke ruim een maand na de ramp reeds ter tafel lagen. Alleen de – overigens van voor de Meidagen daterende – aanvraag om steun ten behoeve van een revue voor de viering van het 600-jarig bestaan van Rotterdam meende men beter te kunnen afwijzen tot betere tijden! Gedurende de oorlogsjaren kwam herhaaldelijk de Diergaard aan de orde. Kort vóór de oorlog was de bouw van de nieuwe Diergaard in Blijdorp begonnen – met steun van 'Volkskracht' –, doch door de oorlogsomstandigheden en gebrek aan medewerking van de overheid, werd herhaaldelijk een nieuw beroep op 'Volkskracht' gedaan. In de oorlogsjaren kwamen diverse kunstcollecties te koop, die door 'Volkskracht' werden aangekocht ten behoeve van de verschillende Rotterdamse Musea teneinde verkoop naar Duitsland te voorkomen. Zoals hiervoor reeds opgemerkt, had Burger in de statuten bepaald dat de burgemeester van Rotterdam tot het erevoorzitterschap van de stichting zou

worden uitgenodigd. Wat diende te geschieden toen burgemeester Oud door de bezetters van zijn functie werd ontheven, en plaats moest maken voor de N.S.B.-er ir F. E. Müller? Men won juridisch advies in, en kwam tot de conclusie aan de statutaire bepaling niet te kunnen ontkomen. Bij de uitnodiging aan burgemeester Müller werd echter geschreven dat men aannam dat hij door grote drukte wel niet geregeld in staat zou zijn de vergaderingen bij te wonen, wat het beoogde resultaat had: de uitnodiging voor het erevoorzitterschap werd aanvaard, doch nimmer vertoonde burgemeester Müller zich op een vergadering, zodat men in feite kan zeggen – zoals op de eerste vergadering na de bevrijding werd geconstateerd – dat hij het erevoorzitterschap nimmer had uitgeoefend. Door een bescheiden gift aan Winterhulp wist het bestuur inzage in de financiën en inmenging in de besteding van de zijde van de bezetters te voorkomen. Hoe zeer dat van belang was, bleek op het eind van de oorlogsjaren, toen het toenmalige bestuur in het geheim het gehele kapitaal ter beschikking stelde voor de financiering van de spoorwegstaking.

Tijdens de oorlogsjaren was het verenigingswerk in Rotterdam tengevolge van de oorlogsomstandigheden slechts beperkt, maar zodra de bevrijding was aangebroken, werd allerhande oud werk opnieuw aangevat, en ook nieuwe wegen werden ingeslagen. Het aantal aanvragen dat op de vergaderingen van 'Volkskracht' aan de orde kwam, steeg onmiddellijk. In de loop der jaren na de oorlog trad ook een zekere verschuiving op in projecten, waarin 'Volkskracht' bijdroeg. Bepaalde sectoren van het leven, zoals onderwijs en volksgezondheid, begonnen voor volledige subsidiëring door de overheid in aanmerking te komen, zodat van die zijde op 'Volkskracht' een veel kleiner beroep gedaan werd dan in het verleden. Organisaties van sport-, jeugd- en buurthuiswerk begonnen eveneens voor royalere subsidies in aanmerking te komen, doch dienden eerst enkele jaren succesvol gewerkt te hebben alvorens de overheid hen hiervoor in aanmerking bracht. Aldus had een zekere verschuiving plaats: op 'Volkskracht' werd een beroep gedaan om door middel van een startsubsidie de aanvangsperiode te overbruggen. In het bestuur van 'Volkskracht' komt aldus zeer geregeld de vraag aan de orde een bepaald initiatief levensvatbaar moest worden geoordeeld, of niet. Voor verschillende grote projec-

ten werd ook in deze jaren een beroep op 'Volkskracht' gedaan: de nieuwe Diergaarde in Blijdorp diende te worden voltooid; steun werd verleend voor de bouw van het nieuwe A.M.V.J.-gebouw aan de Mauritsweg en de overbrenging van het gebouw van Kuyl's Fundatie aan de Schiekade naar de 's-Gravenweg in Kralingen; voor de herbouw van de herberg 'In den Rust Wat' werden aanzienlijke bedragen gevoteerd, en plannen voor de restauratie van het kasteel te Rhoon werden gesteund, alsmede de restauratie van de ruïne van het vroegere kasteel te Hillegersberg en van de oude vuurtoren de Stenen Baak te Oostvoorne. Bescherming van het milieu had ook al vroeg de aandacht van 'Volkskracht': door de grote jaarlijkse bijdragen aan het Arboretum Trompenburg, de aankoop van het achterterrein van Vredenoord (achter het nieuwe gebouw van Kuyl's Fundatie aan de 's-Gravenweg) en door het de Stichting Kralinger Hof mogelijk te maken een geïllustreerde planologische studie over Kralingen uit te geven, probeerde men een bijdrage te leveren aan het zo goed mogelijk bewoonbaar houden van Rotterdam.

'Volkskracht' kan krachtens zijn statuten alleen steun verlenen aan instellingen en niet aan personen. In voorkomend geval was men derhalve wel verplicht om aanvragen voor studiebeurzen en aanvragen ten behoeve van voogdij-kinderen en personen in financiële nood, af te wijzen. In 1961 bij het overlijden van mevrouw J. A. Bekker-La Bastide (weduwe van de vroegere firmant van Wm Ruys en Zonen en directeur van de Kon. Rotterdamsche Lloyd N.V. H. L. Bekker) verkreeg 'Volkskracht' echter een nuttig complement in de 'Stichting Bekker-la Bastide Fonds', welk fonds door haar bij testament was ingesteld, en waarvan het doel speciaal hierop gericht is. Formeel vormt het fonds een aparte stichting naast 'Volkskracht', doch de bestuursleden worden door het bestuur van 'Volkskracht', benoemd zodat in de praktijk nauwe samenwerking en een gemeenschappelijk secretariaat bestaan.

Rotterdam is veel verschuldigd aan W. S. Burger, die vorenstaande activiteiten door de oprichting van 'Volkskracht' mogelijk maakte. Deze dank komt echter ook toe aan de personen, die als bestuurders – de meesten een groot aantal jaren – hun kracht aan 'Volkskracht' gaven, en hun namen mogen daarom hier nog eens worden genoemd:

mr. H. M. A. Schadee (1923-1927); mr. dr. K. P. van der Man-

dele, voorzitter (1927-1966), sedertdien erelid: burgemeester mr. P. Droogleever Fortuyn, erevoorzitter (1933-1938); mejuffrouw mr. J. O. Knottnerus (1933-1936); mr. J. Coert sr. (1933-1943); mr. G. H. Lambert, secretaris-penningmeester (1933-1953); L. W. E. Rauwenhoff (1933-1955); dr. J. Siegenbeek van Heukelom (1933-1941); L. C. van der Vlugt (1933-1936); mevrouw E. Mees-Havelaar (1936-1948); ir. P. Verhagen (1936-1947); burgemeester mr. P. J. Oud, erevoorzitter (1938-1953); A. A. Hulshoff (1941-1948); mejuffrouw C. C. Wilbreninck (1943-1963); ir. C. van Traa (1948-1965); mejuffrouw prof. mr. J. C. Hudig (1948-1972); dr. A. Bonebakker (1948-1960); mr. H. Lambert, secretaris-penningmeester (1953-1971); burgemeester mr. G. E. van Walsum, erevoorzitter (1953-1965).

Het huidige bestuur van 'Volkskracht' bestaat uit: burgemeester W. Thomassen, erevoorzitter (sedert 1965); H. J. E. van Beuningen, voorzitter (sedert 1955, voorzitter 1966); J. I. van der Leeuw (sedert 1960); mevrouw M. Blom-Mourits (sedert 1963); E. F. Groosman (sedert 1965); W. Veder (sedert 1966); mr. G. Chr. Kok, secretaris-penningmeester (sedert 1971); mejuffrouw mr. M. Wilschut (sedert 1972).

Het valt te hopen dat 'Volkskracht' gedurende een volgende periode van vijftig jaar een even grote stimulans mag zijn voor Rotterdam in velerlei opzichten als zij het gedurende de eerste vijftig jaar van haar bestaan geweest is!